

החותה גחלים בשבת, כריתות דף כ עמוד א

הסבר שיטות רש"י תוס' והרמב"ם בסוגיה.

החותה גחלים בשבת חייב חטאת; רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר ברבי צדוק: חייב שתיים, מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות. במאי עסקינן אי דקא מיכוין לכבות ולהבעיר, מאי טעמא דמאן דפטר

אלא דלא קא מכוין להבעיר, מאי טעמא דמאן דמחייב תרתי רבי אלעזר ורבי חנינא דאמרי תרווייהו: כגון שנתכוין לכבות העליונות כדי להבעיר את התחתונות, דתנא קמא קסבר: מקלקל בהבערה פטור, ורבי אליעזר ברבי צדוק אמר: חייב. וכן אמר רבי יוחנן: בנפח שנו. אמר רבי יוחנן: עד כאן לא נתגלתה טעמא של הלכה זו. אמי בר אבין ורב חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו: כגון שנתכוין לכבות ולהבעיר, דתנא קמא סבר לה כר' יוסי, דאמר: הבערה ללאו יצאת, ור' אליעזר ברבי צדוק סבר לה כרבי נתן, דאמר: הבערה לחלק יצאת.

רבא אמר: להקדים איכא בינייהו.

רב אשי אמר: כגון שנתכוין לכבות והובערו מאליהן, ותנא קמא סבר לה כרבי שמעון, דאמר: דבר שאין מתכוין פטור, ורבי אליעזר ברבי צדוק סבר לה כרבי יהודה, דאמר: דבר שאין מתכוין חייב.

תנו רבנן: החותה גחלים בשבת להתחמם בהם והובערו מאליהן - תני חדא: חייב, ותני אידך: פטור. הדתניא חייב, קסבר: מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה; והא דתנא פטור, קסבר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה

הבעיה הראשונה בהבנת הגמ' היא האם הגמ' השואלת: "אי דלא קא מכוון להבעיר מאי טעמא דמאן דמחייב תרתי", לא ידעה שר"י מחייב באינו מתכוון? (כמו שרב אשי מתרץ בסוף?)

שאלה נוספת שמתעוררת היא מה ההבדל בין הרישא " החותה גחלים בשבת", שרב אשי מעמיד: " כגון שנתכוון לכבות והובערו מאליהן", והמחלוקת אם חייב שתיים או אחת, היא, במחלוקת באינו מתכוון אם חייב או פטור. ובין הברייטא: " החותה גחלים בשבת ... והובערו מאליהן " אם חייב או פטור – ולא נאמר האם שתיים או אחת. והמחלוקת היא במלשאצ"ל ?

שיטת רש"י¹:

רש"י מעמיד כאן שחותה גחלים, הוא הלוקח גחלים ממצבור גחלים לוחשות. ומניח אותם בכלי אחר, והרי הוא הופך אותם ולכן העליונות כבות כי הם עכשיו למטה ומחוסרות חמצן, ואילו התחתונות שלקח והפך לכלי מתלבות ונדלקות.

¹ החותה – הממלא כלים מצבור הגחלים.

מכבה העליונות – שעכשיו נעשות תחתונות וכבו מחמת המשא של עליונות ומבעיר התחתונות שהיו כזויות מחמת המשא שהיה עליהן וכשהן עכשיו עליונות נחבערות. מאי טעמא דמאן דמחייב תרתי – הא לא איכוין לחדא ולגביה מתעסק הוא. רב אשי אמר שנתכוין לכבות – ולא להבעיר שלא היה יודע שסוף תחתונות להבעיר. שאינה צריכה לגופה – כגון זה שאינו צריך להבעיר אלא להתחמם בחתייתו ומכל מקום יודע היה שיתבערו ועל מנת כן עשה וה"ל מתכוון מיהו מלאכה שאינה צריכה לגופה הויא הך הבערה.

ורש"י לשיטתו כי כל העושה מלאכה ונעשית בעטיה גם מלאכה אחרת הוא נחשב "מתעסק" על המלאכה השניה, כמו הזומר ואינו צריך לעצים, כמו הצד חלזון שהוא מתעסק על נטילת נשמה. ולכן שאלה הגמ' מאי טעמא דמאן דמחייב תרתי. הרי על הכיבוי הוא מתעסק. ומתרץ רב אשי שגם מתעסק הוא פטור של אינו מתכוון ומחלוקת ר"ש ור"י היא רק באינו מתכוון בלא פ"ר, וכאן מדובר בטועה, שחשב שהגחלים כבר כמעט כבויים וחתה כדי לנקות את התנור, על הכיבוי חייב כי הרי זה כאוכל חתיכה שחשב שהיא שומן ונתברר שהיא חלב, חייב חטאת. ואילו על ההבערה הרי הוא שוגג באינו מתכוון שלא התכוון כלל להבערה. (כסבור שומן הוא ובלעו).

הברייתא השניה מדברת על החותה גחלים לוחשות להתחמם, שרוצה שישארו גחלים לוחשות, והובערו מאליהן, מחלוקת ר"י ור"ש במלשאצ"ל על ההבערה, למרות שזה פ"ר שיתבערו, שהרי המדובר בגחלים לוחשות, בכ"ז הוא נחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי אינו רוצה בהבערתם ומצידו ודאי שנוח לא שלא ידלקו, וכאן הם כלל לא כבו ולכן חייב רק אחת.

שיטת תוס'

תוס' לשיטתו שמתעסק זה רק כאשר הוא עושה פעולה בגוף אחד ונעשתה המלאכה בגוף אחר, ולכן כאן אין זה מתעסק, ושאלת הגמ' היתה על החותה גחלים, שאם מדובר בגחלים לוחשות ועושה פעולת חיתוי שמכבה את הישנות (עליונות) ומבעיר את התחתונות, צ"ל חייב לכו"ע.

ואם לא נתכוון להבעיר אלא חשב שהתנור כבוי ורצה לנקות ונתברר שהם נדלקו, למה חייב שתיים. הרי זה שוגג באינו מתכוון שפטור (תוס' לשיטתו שנתכוון להגביה את התלוש ונמצא מחובר פטור לכו"ע גם לאב"י כי זה שוגג באינו מתכוון)

מתרץ רב אשי כי כאן מדובר שחתה כדי לכבות לעשות גחלים (בנפח שנו) והובערו מאליהם וחייב על הכיבוי לכו"ע, כי זה היתה כוונתו, וזוהי מלאכת מכבה. ועל ההבערה פטור לר"ש שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאינו נהנה מההבערה. והברייתא השניה מדברת על חותה גחלים להתחמם ואינו מכבה אותם, אבל התחתונות הובערו מאליהם, ומחלוקת אם חייב על ההבערה שהיא מלשאצ"ל³. ושתי הברייתות מדברות על אותה מחלוקת, והכוונה

² סצירא ליה כרבי יהודה לאמר דבר שאינו מתכוין חייב – ואם תאמר לפי מה שפירש הר"י פרק קמא דכתובות (דף ה) הא לאמר ר' יהודה דבר שאינו מתכוין אסור מדרבנן דוקא ולא מן התורה קשה להכא משמע דמדלאורייתא קאמר דמחייב חטאת ויש לומר להכא היינו טעמא דמחייב רבי יהודה משום דהוי פסיק רישיה ולא ימות ואם תאמר אם כן אפילו רבי שמעון מודה ומאי קאמר תנא קמא סצירא ליה כרבי שמעון כו' ויש לומר להכא הוי טעמא דמלאכה שאינו כריך לגופה ורבי יהודה ורבי שמעון לטעמייהו והאי דנקט טעמא דדבר שאינו מתכוין לא נלכדה להא מלאכה שאינו כריך לגופה הוא ועוד דסבר שאינו מתכוין הוא לאינו חפץ בהבערתן של הגחלים שאינו נהנה מהם אבל בהאי דקתני החותה גחלים להתחמם בהם לא נקט מתכוין ושאינו מתכוין שהרי להתחמם הוא עושה אבל מלאכה שאינו כריך לגופה היא ולכך פטר ר"ש דאע"ג דפסיק רישיה היא כיון דמלאכה שאינו כריך לגופה היא

³ אלא היינו טעמא דרבי שמעון דפטר משום דבעינן מלאכה הצריכה לגופה דילפינן ממשכן ואפילו בחצורה והבערה ס"ל דבעינן צריכה לגופה כדמוכח בר"פ אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פה).

והאי דנקט בכריתות לישנא דמתכוין ואין מתכוין ולא נקט הא ר' יהודה לאמר מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה הא ר' שמעון משום דבותא דר' יהודה נקט ליה דאע"פ שאין מתכוין להבעיר התחתונות מאחר שהוא פסיק רישיה חייב דסד"א דר' יהודה לא מחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה אלא בדבר שהוא מתכוין בידים כגון מפים מורסא שהוא מתכוין לפתח וכן חס על

בתירוצו של רב אשי בבריתא הראשונה, גם מדין מלאכה שאינה צריכה לגופה. כמו בבריתא השניה. ומה שכתב אינו מתכוון הכוונה למלאכה שאינה צריכה לגופה (התוס' לשיטתו כמו בצד חלזון שהכוונה לא למתעסק אלא למלאכה שאינה צריכה לגופה). ובבריתא הראשונה התכוון לכבות אך לא להדליק ואילו בבריתא השניה התכוון להתחמם אך לא צריך את האש.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם לומד כר' אמי בר אבין, שהברייתא הראשונה מדברת על חותה גחלים עוממות מתנור. שהפעולה הזו מטרתה להבעיר את הגחלים התחתונות שבתנור, שהעליונות כבר נגמרו, והגחלים שחתה החוצה כבות, ואילו אלו שנשארו בתנור נדלקות. ואם אינו מתכוון לכבות את אלו שחתה ורק רוצה שהנשארות ידלקו, הרי זה כמו זומר ואינו צריך לעצים, שפטור על קוצר. שכל העושה מלאכה ונעשית בעטיה מלאכה אחרת בלא מכוון פטור עליה⁴ כר"ש שאינו מתכוון פטור אם זה לא פ"ר. דהיינו שכך לא עושים את המלאכה. ולכן אם לא נתכוון לכבות אינו חייב על הכיבוי. שהרי לא כיבה בידיו אלא רק חתה החוצה. אלא רק על ההבערה שהתכוון לה. ואם נתכוון לכבות ולהבעיר חייב שתיים כמ"ד הבערה לחלק יצאת וחייב חטאת גם על הבערה.

ואילו בבריתא השניה מדובר על החותה גחלים לוחשות להתחמם מהם ולא התכוון להבעיר את אלו שבתנור שהובערו מאליהן, חייב על ההבערה למרות שאינו מתכוון כי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה - שהרי לא הדליק את אלו שבתנור כדי להתחמם אלא הם נדלקו ללא צורך ובכ"ז חייב כי הבעיר- שמלשאצ"ל חייבים עליה. החותה בגחלים חייב משום מבעיר. והגירסה הנכונה ברמב"ם כפי הספרים המדוייקים וכלשון הגמ' "חייב" ולא "חייב שתיים". כי לא מדבר כאן על הכיבוי אלא רק על ההבערה.

רמב"ם הלכות שגגות פרק ז הלכה יב
החותה גחלים בשבת שהוא מכבה את העליונות ומדליק את התחתונות
חתיית גחלים מתנור היא פעולת הבערה של האש (החותה חייב משום מבעיר)

אם נתכוון לכבות ולהבעיר חייב שתיים,
על ההבערה של הגחלים בתנור, ועל הכיבוי של הגחלים שחתה (כי רוצה שיכבו ולא ישרפו)

חתה גחלים להתחמם מהם והובערו מאליהן חייב (שתיים)
למרות שלא התכוון להבעיר חייב כי עשה מלאכת חיתוי שהיא הבערה.
מפני שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה כמו שביארנו בהלכות שבת, וכשם שחייבין על זדונה כרת כך חייב על שגגתה קרבן חטאת.

הנר שמתכוין לכבות ומוליא המת צמטה וכן כולם שמתכוין לעשות המלאכה צידים אלף שאינה צריכה לגופה אבל בדבר שאין מתכוין לעשות צידים כגון נתכוין לכבות העליונות והוצערו התחתונות מאיליהן ללא נתכוין למלאכת הבערה כלל אלף לכיבוי אע"ג דהוה פסיק רישיה סד"א ללא ליחייב ר' יהודה קמ"ל אבל צההיא דבתר הכי חותה את הגחלים להתחמם בהן והוצערו מאיליהן לא נקט ליסנא דאין מתכוין אלף משני הא ר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הא ר"ש דאמר פטור אע"ג דאין כוונתו להבעיר מדפטור בה ר"ש מ"מ הרי להתחמם הוא עושה אלף אינו מתכוין להבעיר אלף למשוך הגחלים אלף להתחמם בהן ואינו צריך שיוצערו יותר ממה שהם צוערים כבר ודבר שאין מתכוין לף הוא אלף היכא דקשה לו בהבערתה דהיינו כשצא לכבות התם שייך להזכיר אין מתכוין לכבותא דר' יהודה ור' שמעון שרי ליה משום דהוה ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה (תוס' יומא לד)

⁴ רמב"ם הלכות שבת פרק א הלכה ח
כל המתכוין לעשות מלאכה ונעשית לו מלאכה אחרת שלא נתכוין לה פטור עליה לפי שלא נעשית מחשבתו,

⁵ כסף משנה הלכות שגגות פרק ז הלכה יב

חתה גחלים להתחמם מהם וכו'. גם זה שם ופירש"י שאינה כריכה לגופה כגון זה שאינו כריך להבזעין אלא להתחמם בחתייתו ומ"מ ידוע היה שיתבצעו וע"מ כן עשה והוי ליה מתכוין מיהו מלאכה שאינה כריכה לגופה הויא הך הבזעה עכ"ל. ורבינו מפרש לה דחייב שתיס משום מכזה ומבזעיר ותמיהא לי שכתב בסמוך שאם נתכוון לכבות ולהבזעיר חייב שתיס הא אם לא נתכוון לא והכא אם נתכוון היינו הך ועוד למה איכטריך לומר שחייב משום דמלאכה שאינה כריכה לגופה חייב עליה תיפוק ליה מפני שהיא מתכוין ואם אינו מתכוין אמאי חייב וכו' ואפשר לומר שמאחר שהיא יודע שולאי יתבצעו הוי כפסיק רישיה:

לחם משנה הלכות שגגות פרק ז הלכה יב

חתה גחלים להתחמם בהם וכו'. הקשה הרב בעל כ"מ ז"ל במאי עסקינן אי במתכוין היינו חלוקה קמא שכתב אם נתכוון לכבות ולהבזעיר חייב שתיס ועוד למה לי משום דחייב על מלאכה שאינה כריכה לגופה תיפוק ליה משום דמתכוון ואי בלא מתכוין אמאי חייב. ולי נראה לתרץ ודאי דבמתכוון איירי דכן כתב רבינו ז"ל בהל' שבת כשאייב על מלאכה שאינה כריכה לגופה כתב צפ' ראשון מפני שכבוי הוי מלאכה והרי נתכוון לכבות משמע דבזעין כוונה לחייב וכוונה לחודה לא הוי סגי אי הוה קי"ל דמלאכה שאינה כריכה לגופה פטור וכדמשמע שם לשון רבינו ז"ל דאע"ג דנתכוון הולך לומר דאע"ג דאינו כריך לגופה חייב ואשמעינן טפי בהך חלוקה מבקמייתא דאי בקמייתא הוה אמינא מאי נתכוון לכבות ולהבזעיר שצריך לשניהן כלומר שהוא נפח שצריך פחם וכגון כריך גחלים בזעירות לדבר אחד אבל אם אינו כריך פטור להכי כתב הא ללהתחמם דאע"ג דאינו כריך להבזעה מאחר שנתכוון חייב דמלאכה שאינה כריכה לגופה היא ונתכוון לה חייב עליה: ערוך לנר מסכת כריתות דף כ עמוד ב

בגמרא שאינה כריכה לגופה פטור עלי'. הרמב"ם הל' שגגות (פ"ז הי"ב) פסק החותה גחלים בשבת וכו' מפני שמלאכה שאצ"ל חייב עלי' עכ"ל. והקשה הכס"מ דאם הוא מתכוון היינו צבא קמא. ועוד ל"ל להרמב"ם הטעם דמלאכה שאצ"ל חייב ואם אינו מתכוון אמאי חייב והניח בצ"ע והלח"מ נדחק ביישובו. ולענ"ד עוד ק' על הרמב"ם דפסק בחותה גחלים אם נתכוון לכבות ולהבזעיר חייב שתיס בלי נתינת טעם ואח"כ כתב הבבא בחתה להתחמם והובזערו מאליהן דחייב שתיס וזוה נתן טעם מפני שמלאכה שאצ"ל חייב ולמה לא נתן טעם לחיוב גם בצבא קמא. ולכן נלענ"ד דהרמב"ם פסק כאוקימתא דרב אשי דבתרא הוא כדרכו בכ"מ ומפרש אוקימתא זו ג"כ כפי' התוס' דלא בדבר שאינו מתכוון אלא במלאכה שאצ"ל פליגי ת"ק ור"א ב"ר אדוק ומה שמחייב ר"א ב"ר אדוק שתיס משום דס"ל מלאכה שאצ"ל חייב וכיון דהרמב"ם פסק כן לכן פסק כוותי' וא"כ מה שנתן הרמב"ם הטעם דחייב שתיס משום דמלאכה שאצ"ל חייב באמת קאי אצבא דרישא ג"כ ואין חילוק בין צבא דרישא לדסיפא אלא דצבא דרישא שהוא דין ברייתא דלעיל דלא נקט דחתה להתחמם להבזעה מסתמא לא מכוון לכן דוקא כריך לפרש אם נתכוון לכבות ולהבזעיר אבל צבא דסיפא דחתה להתחמם דמסתמא מתכוון להבזעיר כמש"כ רש"י ותוס' שהרי להתחמם הוא עושה ואכבוי פשיטא דחייב דהוי פסיק רישא דאי אפשר לחותה מבלי לכבות לכן לא נקט הטעם רק דמלאכה שאצ"ל חייב עלי' דקאי בין אצבא דרישא בין אדסיפא: